

2013|Johannes Hagen

Därför ska unga bry sig om pensionerna

Fem frågor att uppmärksamma

Därför ska unga bry sig om pensionerna

Fem frågor att uppmärksamma

Johannes Hagen

© Johannes Hagen och Saco Studentråd, 2013.

Citera gärna ur texten, men ange källa.

ISBN: 978-91-87146-90-9

Rapportförfattaren

Johannes Hagen är doktorand i nationalekonomi vid Uppsala universitet.

Han gästforskar under hösten 2013 på MIT i Boston.

www.saco.se/student

Förord

Vid ett forskarseminarium i Umeå i januari 2013 ställde pensionsmyndighetens generaldirektör sig följande fråga.

– Varför gör inte yngre generationer uppror, när pensionärsorganisationerna föreslår att man borde ta en del av framtida premiepensioner och bekosta dagens pensionsutbetalningar?

Ja, varför är vårt engagemang för de här frågorna så svalt?

Det är klart. Det är inte ofta pensionssystemet inspirerar till de där enkla, fängslande slagorden som en upprorsrörelse kan samlas kring.

Men frågorna är allt annat än oviktiga. Varje år betalas hundratals miljarder ut i pensioner till två miljoner pensionärer. Under hela vårt yrkesliv betalar vi avgifter till pensionssystemet. Pensionssystemets utformning bestämmer hur långt yrkeslivet blir.

Unga borde vara *mer* engagerade än andra i frågor om pensionerna. Vi har ju fortfarande möjlighet att påverka våra pensioner! Både individuellt, genom vägval i livet, och samlat, genom politiken.

Saco Studentråd vill bidra med ett ungdomsperspektiv i pensionsfrågan. Den här skriften är ett första steg. Vi lyfter en rad frågor inom pensionssystemet där vi menar att unga borde vara särskilt uppmärksamma. Förhoppningsvis kan den, i nästa steg, följas upp med konkreta lösningsförslag på de olika områdena. Skriften är framtagen av Johannes Hagen, doktorand i nationalekonomi, som står för dess innehåll.

Jag hoppas att den kan inspirera. Om inte till uppror, så åtminstone till debattinlägg, diskussioner och engagemang.

Johannes Danielsson
Ordförande, Saco Studentråd

Innehåll

En kort bakgrund om pensionssystem	4
Ett ramverk för pensioner: Tre dimensioner att hålla koll på	4
1. Finansiering: fonderat eller ofonderat?	4
2. Hur pensionen beräknas: avgiftsbestämt eller förmånsbestämt?	5
3. Graden av omfördelning: försäkringsmässigt eller progressivt?	5
Det svenska pensionssystemet	7
Fem pensionsfrågor för unga att uppmärksamma	8
1. Förändringar i tjänstepensionen får konsekvenser för framtida pensioner	8
2. Senare inträde på arbetsmarknaden kostar	9
3. Premiepensionen – den tydligaste generationsstriden?	10
4. Bromsen i inkomstpensionen garanterar systemets stabilitet	11
5. Hur höga blir egentligen framtidens ersättningsnivåer?	12
Källor	13

En kort bakgrund om pensionssystem

Det är viktigt att känna till grunderna i det svenska pensionssystemet, både för eget bruk och för att kunna delta i debatten på ett bra sätt. Inledningsvis presenteras därför ett principiellt ramverk för hur vi tänker kring pensioner och hur olika pensionssystem kan klassificeras. Därefter beskriver vi det svenska pensionssystemet i korthet innan vi tar upp frågor som är viktiga för dagens unga att vara uppmärksamma på.

Ett ramverk för pensioner: Tre dimensioner att hålla koll på

Pensioner som vi tänker oss idag har funnits i ungefär 100 år. Det finns stor variation i hur pensionssystem världen över är uppbyggda, men även inom ett enskilt land över tid. Det svenska pensionssystemet är ett tydligt exempel på detta. Även om pensionssystem är dynamiska och ofta komplexa kan de alltid klassificeras i tre dimensioner¹. Den första dimensionen handlar om hur systemet finansieras, den andra om hur pensionsförmånen beräknas och den tredje om graden av omfördelning. Förstår man dessa dimensioner blir det lättare att sätta dagens debatt i en större kontext. Det blir också lättare att förstå varför dagens pensionssystem ser ut som det gör och vilka ideologiska skiljelinjer som finns och har funnits partierna emellan.

1. Finansiering: fonderat eller ofonderat?

Hur pensionsutbetalningarna till dagens äldre ska finansieras är och har alltid varit en knäckfråga i pensionssammanhang. Här finns det i grund och botten två vägar att gå. I ett **fonderat system** betalas pensionen ut med pengar som finns investerade i en eller flera fonder. Dagens premiepensionssystem är ett typexempel på ett fonderat system där utbetalningarna sker direkt från det konto till vilket en individ har betalat in avgifter under sitt yrkesliv. Ett fonderat system behöver dock inte vara individualiserat utan utbetalningarna kan också ske från en centralt förvaltd fond.

I ett **ofonderat** system (även kallat ett fördelningssystem) sker utbetalningarna direkt från de inbetalningar som görs till pensionssystemet. Ofonderade system är vanligare än fonderade, delvis för att de är lätta att administrera men framför allt för att de snabbt har kunnat generera hyggliga pensioner för ett stort antal äldre. I ofonderade system finns inte samma typ av garanti för att framtida inbetalningar kommer vara tillräckliga för att finansiera pensionerna för de generationer

---

¹ Uppdelningen är inspirerad av Lindbeck, A & Persson, M (2002).

som betalar in till systemet idag. Inkomstpensionen i det svenska systemet och det gamla ATP-systemet är exempel på ofonderade system.

2. Hur pensionen beräknas: avgiftsbestämt eller förmånsbestämt?

Den andra viktiga dimensionen handlar om hur storleken på pensionen beräknas. I ett **avgiftsbestämt** pensionssystem bestäms pensionsförmånen av hur mycket en individ betalat in till systemet, dvs. det samlade värdet av dennes *avgifter*. I ett renodlat avgiftsbestämt system faller all risk på den enskilde, som inte kommer att få ut mer än vad den har betalat in.

Ett **förmånsbestämt** system är mer förutsägbart för den enskilde eftersom pensionen definieras som en på förhand bestämd förmån. Oftast garanteras individen en viss andel av dennes slutgiltiga lön. Det är således upp till systemadministratören att se till att det finns tillräckligt med pengar i systemet för att betala ut de pensioner man en gång lovat att tillgodose.

Förmånsbestämda system har varit mer vanligt förekommande, men i de flesta länderna ser vi en trend mot större inslag av avgiftsbestämda system. Det nya pensionssystemet i Sverige är helt avgiftsbestämt (bortsett från garantipensionen som fungerar som ett grundskydd och finansieras av allmänna skattemedel). Man valde ett avgiftsbestämt system efter att det förmånsbestämda ATP-systemet visat sig vara underfinansierat och ohållbart i längden.

En central del i avgiftsbestämda system är hur pensionsinbetalningarna förräntas över tid. I ett **fonderat avgiftsbestämt** system växer värdet på inbetalningarna med avkastningen på den eller de fonder man placerar pengarna i. I ett **ofonderat avgiftsbestämt** system växer värdet på inbetalningarna med något slags index, vanligtvis ett pris- eller löneindex.

3. Graden av omfördelning: försäkringsmässigt eller progressivt?

Den tredje dimensionen handlar om hur mycket ett pensionssystem omfördelar *inom* generationer. Hur omfördelande ett system är beror på hur stark kopplingen är mellan de avgifter en individ betalar in och hur mycket samma individ sedan får ut. I ett system som inte omfördelar alls, ett så kallat **försäkringsmässigt** system, är utbetalningen direkt proportionell till vad som betalats in. Med andra ord kommer en individs löneinkomster avspeglas i hur stor pensionen blir.

Ett **omfördelande** system syftar typiskt sett till att jämna ut inkomstskillnader genom att försvaga kopplingen mellan avgifter och storleken på pensionen. De två mest progressiva inslagen i det svenska

pensionssystemet är garantipensionen och det så kallade intjänandetaket. Intjänandetaket innebär att man ökar sin pension endast med de pensionsavgifter som betalas för inkomstandelar upp till 7,5 basbelopp (motsvarar 333 750 kr). Avgifter för inkomstandelar över detta tak genererar ingen extra pension och betraktas således som en skatt.

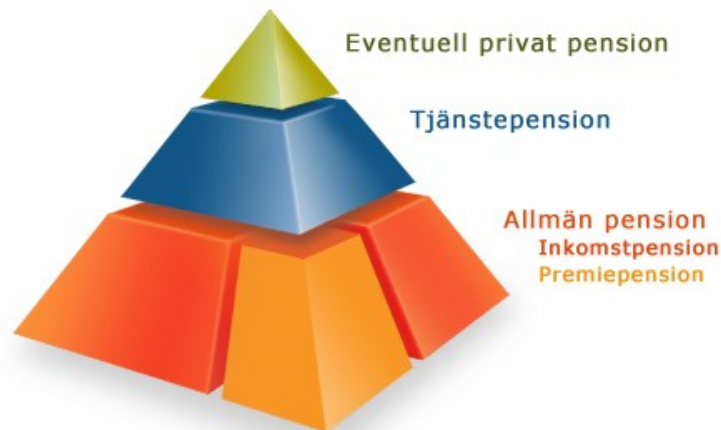
Exakt vilka omfördelningseffekter ett pensionssystem får är dock svårt att kontrollera helt. Det gamla ATP-systemet lades ner delvis på grund av dess skeva omfördelningseffekter. Bland annat omfördelade ATP-systemet resurser från personer med långa yrkesliv till de med korta yrkesliv, och från personer med långsam löneutveckling till de med branta lönekurvor (karriäryrken).

Omfördelning behöver inte bara ske inom generationer, utan kan också ske mellan generationer. Ofta diskuteras och uppstår omfördelning mellan generationer i samband med en övergång från ett pensionssystem till ett annat. Detta är en mycket angelägen fråga i Sverige, där vissa hävdar att övergången från ATP till det nuvarande pensionssystemet har missgynnade vissa åldersgrupper. Frågan aktualiseras återigen med förslaget om att avveckla premiepensionen, vilket sannolikt skulle resultera i en omfördelning av resurser från dagens unga till dagens äldre. Detta diskuteras mer under avsnittet *pensionsfrågor för unga att uppmärksamma (fråga 3 och 4)*.

Det svenska pensionssystemet

Det svenska pensionssystemet består av följande delar:

1. **Det allmänna pensionssystemet** (omfattar personer födda 1953 eller senare fullt ut)
  - a. Garantipensionen (finansierat med skattepengar, grundtrygghetssystem, omfördelande)
  - b. Inkomstpensionen (ofonderat, avgiftsbestämt, relativt försäkringsmässigt)
  - c. Premiepensionen (fonderat, avgiftsbestämt, försäkringsmässigt)
2. **Tjänstepensionssystemet**
  - a. Fyra stora tjänstepensionsavtal
  - b. Ger ofta ersättning över inkomsttaket i det allmänna systemet
  - c. Successiv övergång från förmånsbestämt till avgiftsbestämt
3. **Privat pensionssparande**
  - a. Individuellt pensionssparande (IPS) subventioneras av staten (avdragsgillt)

"Pensionspyramiden" är en klassisk illustration av det svenska pensionssystemet, eller snarare, varifrån en individ får sin pension. Notera att den relativa betydelsen av de olika inkomstkällorna skiljer sig åt mellan individer. Exempelvis spelar tjänstepensionen en betydligt viktigare roll för höginkomsttagare än vad som förmedlas av bilden.

Fem pensionsfrågor för unga att uppmärksamma

Nedan presenteras fem frågor rörande pensionssystemet där unga borde vara särskilt uppmärksamma. För varje fråga ges en bakgrund samt en beskrivning av på vilket sätt unga är berörda.

1. Förändringar i tjänstepensionen får konsekvenser för framtida pensioner

Tjänstepensionen utgör en mycket viktig källa till pensionsinkomst. Idag utgör tjänstepensionen mellan 15-20 procent av den totala pensionen. För många individer utgör den över hälften av pensionsinkomsten. För morgondagens pensionärer kommer den utgöra en betydligt större andel, runt 25-30 procent av den totala pensionen.

Andelen med inkomst från tjänstepension har stigit de senaste 30 åren. Särskilt kraftig har ökningen varit för kvinnor där endast 20-40 procent fick tjänstepension i början av 1980-talet jämfört med 75-90 procent år 2007 (de lägre procentsatserna är för de äldre). För män har andelen ökat mer modest, från 65-75 procent till 80-90 procent. Kvinnornas inkomster från tjänstepension är lägre än männens. Tjänstepensionen är relativt sett viktigare för höginkomsttagare, eftersom tjänstepensionerna ofta ger ersättningsnivåer över intjänandetaket i det allmänna systemet (7,5 basbelopp, motsvarar upp till 333 750 kr för 2013). För en låginkomsttagare i LO-kollektivet kan tjänstepensionen utgöra så lite som 10 procent av bruttoinkomsten medan motsvarande siffra för en tjänsteman i privat sektor kan nå 50 procent.

Av de förvärvsarbetande finns dem som inte omfattas av ett kollektivavtal som ger rätt till tjänstepension. På arbetsmarknaden som helhet omfattas ca 90 procent av kollektivavtal. Andelen i åldersgruppen 25-35 år som är sysselsatta är dock lägre – exakt hur mycket lägre finns det inga uppgifter om, men enligt beräkningar av Alecta (2007) rör det sig uppskattningsvis om cirka 80 procent. En demoskop-undersökning som pensionsbolaget AMF lät göra visar att var tredje person i åldern 21-35 år saknar tjänstepension (2010). Undersökningen visade också att utbildningsnivån har betydelse för om man har tjänstepension. Ju högre utbildning, desto mer sannolikt är det att man omfattas av tjänstepension.

Det behövs mer kunskap om hur många och vilka ungdomar som står utan någon form av tjänstepension, och framför allt vilka konsekvenser detta kommer att få för deras pension.

Generellt sett är kunskaperna om tjänstepensioner relativt begränsade. Detta behöver inte vara ett problem, om kollektivavtalens eller arbetsgivarnas tjänstepensionslösningar är välordnade och transparenta.

Det är dock oroväckande när unga människors låga kunskapsnivå utnyttjas av arbetsgivare.

Många är omedvetna om den förändring som håller på att ske i tjänstepensionerna. Liksom i det allmänna systemet förändras avtalen från att vara förmånsbestämda till avgiftsbestämda pensionssystem (se förklaring av dessa begrepp ovan). I avgiftsbestämda system läggs all risk och ansvaret för den slutgiltiga pensionen på individen och inte på systemadministratören. Dessutom kommer den framtida tjänstepensionen bero mer på en individs livsinkomst än vad de tidigare avtalen gjorde. De gamla tjänstepensionsavtalen som dagens pensionärer får ta del av har ofta regler för intjäning baserat på de sista inkomståren, och var lätta att bestämma storleken på (eftersom de var förmånsbestämda). I avgiftsbestämda system beror den framtida pensionen på individens livsinkomst.

Det är därför ett problem att inbetalningarna till dessa system inte startar förrän arbetstagaren är 25 år.

2. Senare inträde på arbetsmarknaden kostar

Övergången från de förmånsbestämda systemen, både inom det allmänna pensionssystemet och i de fyra stora tjänstepensionsavtalen, till avgiftsbaserade system gör att pensionen i hög grad bestäms av hur många år man arbetar. I debatten påpekas ofta att man ska jobba högt upp i åldrarna för att få en bra pension. I pensionsåldersutredningen (SOU 2013:29) lades ett antal reformförslag rörande olika pensionsåldrar fram. Man föreslår bland annat att höja åldern för avgångsskyldighet till 69, samt att tidigaste uttag av garantipension och inkomstpension/premiepension bör höjas från 65 till 66 respektive 61 till 62 år. Det har också diskuterats om tidigaste uttag av tjänstepension ska höjas från 55 till 62 år.

Minst lika viktigt för pensionen är dock hur tidigt man börjar jobba. Även om den genomsnittliga utträdesåldern har ökat något sedan början av 90-talet har etableringsåldern, dvs. den ålder när 75 procent av befolkningen är i arbete, höjts kraftigt. Under åren 1988–90 var etableringsåldern runt 21 år för båda könen. År 2012 var etableringsåldern 27 år. Den viktigaste anledningen till att etableringen på arbetsmarknaden sker allt senare är att fler läser vidare efter gymnasiet.

Unga bör vara uppmärksamma på vad den senare etableringen på arbetsmarknaden får för deras pensioner.

Ett relaterat ämne är ungdomsarbetslösheten. Ungdomsarbetslöshet är onekligen ett svårdefinierat begrepp, men flera uppgifter tyder på att ungdomsarbetslösheten ökat den senaste tiden. I en ny rapport visar Saco

att andelen unga som varken arbetar eller studerar 2011 var tre gånger högre än i mitten av 90-talet. Dessutom är ungdomsarbetslösheten i Sverige högre än genomsnittet i både OECD och EU-27. Det är viktigt att förstå vilka konsekvenser ett senare inträde och den höga ungdomsarbetslösheten får för framtidens pensioner.

Därför är det viktigt att slå vakt om systemets finansiella stabilitet och motverka förändringar som potentiellt omfördelar pengar från framtidens pensionärer till dagens gamla.

3. Premiepensionen – den tydligaste generationsstriden?

Två ämnen som diskuteras i Pensionsåldersutredningen är premiepensionen och bromsen i inkomstpensionssystemet.

När man pratar om premiepensionen är det viktigt att komma ihåg hur den skiljer sig konceptuellt från inkomstpensionen, dit den största andelen av våra pensionsinbetalningar går. Även om både premie- och inkomstpensionssystemen är avgiftsbestämda skiljer de sig åt i hur pengarna förräntas över tid, vilket är avgörande för hur stor pensionen blir. Premiepensionen är ett fonderat system, vilket innebär att avkastningen på våra inbetalningar bestäms av avkastningen i de fonder vi placerar pengarna i. Inbetalningarna till inkomstpensionssystemet registreras på ett individuellt konto där vi kan se hur mycket pengar vi sparat ihop.

Avkastningen på inkomstpensionen beror istället på den allmänna löneutvecklingen i samhället (inkomstindex). Historiskt har den genomsnittliga avkastningen i premiepensionen överstigit indexeringen i inkomstpensionen (den procentuella löneutvecklingen eller "inkomstindex"). Om aktiemarknaden växer fortare än inkomsterna, får premiepensionen högre potentiell avkastning än inkomstpensionen. Samtidigt kan fondavkastningen också variera mer än inkomstindex. Premiepensionen har därför en högre riskfaktor än inkomstpensionen.

I den nyligen framlagda premiepensionsutredningen diskuteras hur premiepensionen bör utformas i framtiden. Utredningen initierades efter att det blivit alltmer uppenbart att det fria valet snarare förvirrat pensionssparare än uppmuntrat till engagemang. Tre alternativ har lagts fram: (1) behålla befintlig utformning med ett stort antal fonder, (2) begränsa utbudet till ett antal fondkategorier (5-10 st) där en statlig förvaltare sedan väljer vilka fonder som ska ingå och (3) slopa möjligheten att välja egna fonder.

Den senaste tiden har inte bara premiepensionens utformning, utan dess hela existens varit föremål för diskussioner. Flera pensionärsorganisationer, LO och Socialdemokraterna ställer sig positiva

till att avskaffa premiepensionen och istället utöka inkomstpensionen. Idag betalas 2,5 procent av lönen in till premiepensionen medan inkomstpensionen tilldelas 16 procent. Det är viktigt att tänka igenom vilka konsekvenser, kort- och långsiktiga, ett avskaffande av premiepensionen kan få. Exakt hur en tänkt premiepensionsreform skulle gå till är fortfarande oklart, men det finns i princip två vägar att gå: att flytta premiepensionerna till inkomstpensionen eller att växla över pensionsavgifterna från premiepensionen till inkomstpensionen.

Båda dessa varianter skulle sannolikt innebära en överföring från framtidens pensionärer till dagens pensionärer.

Ett vanligt förekommande argument för att avskaffa premiepensionen är att minska risken för att bromsen i inkomstpensionen slår till.

4. Bromsen i inkomstpensionen garanterar systemets stabilitet

Tillsammans med pensionsåldern och premiepensionens utformning är förmodligen inkomstpensionssystemets automatiska balanseringsmekanism, eller "bromsen", den mest omdebatterade pensionsfrågan idag. Bromsen skapades i syfte att säkerställa långsiktig finansiell stabilitet i det nya pensionssystemet. Under 70- och 80-talet blev det uppenbart att ATP-systemet var underfinansierat. Man utlovade alltför generösa pensioner i förhållande till hur många som arbetade och hur mycket dessa skulle betala in till pensionssystemet.

Bromsen slår till när kvoten mellan systemets tillgångar (pensionsinbetalningar och AP-fonderna) och utgifter (pensionsutbetalningar) understiger 1, dvs. när obalansen är för stor. Pensionerna och pensionsrätterna i inkomstpensionssystemet skrivs då ner i relation till hur stor obalansen är. Principen är egentligen ganska enkel, men man vet lite om bromsens fördelningseffekter.

Pensionärsorganisationerna framför ofta att en slopad premiepension skulle minska risken att bromsen slår till. Tillgångssidan i inkomstpensionen skulle stärkas, och balanstalet höjas på kort sikt. På längre sikt finns det dock ingen garanti för att bromsen inte skulle slå till. När man utformade bromsen räknade man dessutom med att den troligtvis skulle slå till några gånger innan 2020 på grund av de stora kohorter som pensioneras nu. Det har också föreslagits att helt avskaffa bromsen.

Detta skulle hota pensionssystemets långsiktiga stabilitet, eftersom bromsen finns till för att just stabilisera systemet på lång sikt. Även detta skulle gynna dagens pensionärer, men innebära en förlust för morgondagens pensionärer.

5. Hur höga blir egentligen framtidens ersättningsnivåer?

En viktig fråga är hur stor andel av sin lön man kan förvänta sig att få i pension. Vissa förväntar sig 100 procent av lönen, medan andra har mer rimliga förväntningar. Det finns ett par saker som är värda att poängtera när man pratar om framtida ersättningsnivåer:

Det gamla ATP-systemet var **förmånsbestämt** vilket innebar att pensionen angavs som en viss andel av den pensionsgrundande lönen. De som omfattas av ATP omfattas också i regel av förmånsbestämda tjänstepensioner, vilket gör det enkelt att beräkna deras slutgiltiga pension. För medianinkomsttagaren född 1940 utgör den genomsnittliga taxerade inkomsten under den första femårsperioden efter pensioneringen ca 75 procent av den genomsnittliga taxerade inkomsten för femårsperioden före pensioneringen.

Dagens system är **avgiftsbestämt**, vilket gör det svårt att avgöra hur stora framtidens pensioner blir. Pensionen beror på storleken av en individs inbetalningar samt avkastningen på det insatta kapitalet. Genom antaganden om avkastning och framtida inbetalningar kan man uppskatta framtidens pensioner. Det ska dock sägas att prognoserna beror på vilka antaganden man gör och om man väljer att bara titta på det allmänna systemet eller hela pensionssystemet (dvs. inkl. tjänstepensionen och privat sparande). Flood (2004) beräknar att individer födda 1960 som befinner sig i mitten av inkomstfördelningen kan förvänta sig 65 procent av inkomsten före pensioneringen. Om de generationer som får sin pension från det reformerade pensionssystemet ska komma upp i lika hög ersättningsgrad som de som gällde för ATP-generationerna krävs en senareläggning av pensionen och även en god avkastning på det fondbaserade pensionskapitalet (PPM). En rapport från EU-kommissionen (2009) visar att ersättningsnivån i det allmänna pensionssystemet beräknas sjunka från 48 procent 2009 till 23 procent 2060. Finanspolitiska rådet målar upp ett liknande scenario: dagens tonåringar beräknas få pensioner från det allmänna pensionssystemet som är 40 procent lägre än deras mor- och farföräldrar (Hagist, Moog et al. 2012). I relation till BNP per capita kommer en genomsnittlig 65-åring pension sjunka från 48,1 procent 2010 till endast 30,1 procent 2060. **Var är debatten om dessa resultat?**

Man bör också fråga vad som är en rimlig ersättningsnivå. Pensionärer konsumerar i regel mindre och är inte lika skuldsatta. Många av dagens pensionärer är dessutom lågt belånade på fastigheter med högt värde. Att äga en fastighet genererar i sig ingen inkomst, men säger likväl mycket om den "potentiella" inkomstnivån. Det finns dock stora variationer i levnadsstandarden bland dagens gamla, och det är viktigt att poängtera att de inte kan påverka sin ekonomiska situation i lika stor grad som en person i yrkesför ålder.

Källor

Alecta , Adolphson Eva & Hellman Jonas (2007). "Den pensionslösa generationen."

AMF (2010). "Många unga saknar tjänstepension", pressmeddelande 030510.

European Commission (2009). "Sustainability Report – 2009. *European Economy* 9/2009."

Flood Lennart (2004). "Vilka pensioner får framtidens pensionärer?"

Hagen Johannes (2013). "A History of the Swedish Pension System." UCFS Working Paper 2013:7.

Hagist Christian & Moog Stefan (2012). "A Generational Accounting Analysis of Sweden."

Lindbeck, A & Persson, M (2002). "The gains from pension reform." Seminar paper No. 712. Institute for International Economic Studies, Stockholms universitet, pp.2-5.

Saco, Oscarsson Eva (2013). "Ungdomsarbetslöshet - mått, orsaker och politik."